

Mihai Georgiță, Cristian Apati, Radu Milian, *Bihorul în drumul spre Unire, mărturii documentare inedite (octombrie 1918 – mai 1919)*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2019, 604 p.

Cristina Liana Pușcaș

Centenarul bihorean s-a bucurat de o atenție deosebită în rândul cercetătorilor locali, iar cei trei istorici ai Serviciului Județean Bihor al Arhivelor Naționale prin lucrarea de față fac cinste breslei, reușind să pună în circuitul științific un mare volum de documente importante care vin să contureze momentul Marii Unirii.

Autorii au realizat o amplă muncă de cercetare, rezultatul fiind volumul mai sus amintit care cuprinde 496 de documente, extrase din 270 de surse, de la documente de arhivă (limba maghiară și română), presa vremii, procese-verbale etc. Cercetătorii orădeni au avut la dispoziție nu doar fondul Consiliului Național Român din Oradea și Bihor, fondul Prefecturii Bihor, fondurile unor instituții eclesiastice, culturale și administrative, inventariate la Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, ci au studiat și fondul personal al Episcopului Roman Ciorogariu, care se găsește la Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale.

Având la dispoziție un astfel de material arhivistic, autorii au realizat în prima parte a volumului un amplu studiu introductiv, menit să ofere câteva repere în ce privește contextul politic, administrativ și economic al „Bihorul în drumul spre Unire”, dar și să lămurească scopul și metodologia folosite în pregătirea valoroasei cărți. Prefața poartă semnătura reputatului istoric prof. univ. dr. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, care remarcă efortul consistent al colectivului de tineri cercetători orădeni, considerând că volumul este „un instrument indispensabil pentru viitoarele monografii referitoare la istoria Bihorului ori a Transilvaniei în anii 1918-1919, autorii binemeritând aprecierea și gratitudinea confrăților de breaslă”.

Documentele publicate au respectat criteriul cronologic al emiterii lor, însă la o amplă analiză ele pot fi clasificate după o serie de problematici: chestiunea națională și politică, administrativă și organizatorică, economică, socială, culturală, școlară etc. Actele publicate în acest volum acoperă cu precădere perioada octombrie 1918 – mai 1919, însă 22 de scrieri sunt anterioare acestui interval. De asemenea, sunt puse în circuitul istoric și documente elaborate în anul 1932, cum ar fi Tabelele nominale ale membrilor gărzii naționale române din Bihor, pe localități.

Toate aceste mărturii arhivistice vin să contureze o imagine de ansamblu a comitatului Bihor în cele opt luni în care s-a aflat sub cele „patru regimuri politice: declinul monarhiei austro-ungare, republica socialistă ungară, cu administrația consiliilor naționale, apoi regimul comunist a lui Kuhn Bela și începuturile guvernării regale românești, prin Consiliul Dirigent”. O categorie însemnată de documente o reprezintă actele Consiliului Național Român din Oradea și Bihor, care a jucat un rol politic esențial, dar și unul administrativ, încercând să gestioneze toate chestiunile sociale, economice, medicale în timpul acestei perioade tulburi.

În construcția lucrării, o componentă importantă o au documentele privind problematica școlară. Mai mult, opisul de documente se deschide cu Protocolul conferinței profesoarele ținută la Oradea în prezența comisarului ministerial Teglassy Ferenc care a avut ca obiect reglementarea cursurilor pentru elevii ostași, act datat cu 7 februarie 1918. Șase luni mai târziu, vicarul ortodox de Oradea Roman Ciorogariu face cunoscută circulara privind predarea geografiei, istoriei și

constituția țării (Ungaria), iar pe 23 octombrie/5 noiembrie 1918, același demnitar transmite preoților și învățătorilor din Consistoriul orădean o circulară privind încheierea armistițiului. Pe 25 noiembrie, vicarul greco-catolic anunța includerea limbii române în grădinițele și școlile românești de toate nivelurile.

O selecție valoroasă o reprezintă acele plângeri, sesizări, mărturii ale românilor care au căzut victime ale abuzurilor bandelor bolșevice maghiare. Primul document publicat este din 23 decembrie 1918, prin care se cere investigarea împușcării unui țaran român. Ulterior, aceste documente se înmulțesc, în paralel cu instaurarea Republicii Sovietice Ungare, în frunte cu Kun Bela.

Un document important publicat în acest volum îl reprezintă telegrama din 24 decembrie 1918 prin care se comunică sosirea generalului Berthelot la Oradea dinspre Seghedin, însoțit de ofițeri și funcționari ai Căilor Ferate Române, urmând să petreacă în Oradea trei ore. De asemenea, se pune în vedere faptul că „generalul dorește a vedea în gară toate autoritățile și reprezentanții tuturor naționalităților”.

Toate aceste izvoare documentare publicate prin grija celor trei istorici orădeni ai Serviciului Județean Bihor al Arhivelor Naționale deschid noi domenii de cercetare, documentele în sine fiind instrumente de lucru pentru alți cercetători care vor dori să scoată la lumină adevărul unei perioade greu încercate.